

FUNDACJA
"Archiwum i Muzeum Pomorskie
Armii Lądowej oraz Wojskowej Służby Polek"
ul. 100 Toruń, ul. W. Garbary 2
tel.: 66 22-186, e-mail: archAK@um.torun.pl
REGON 870502738

opt. 12.02.2013.

185

PK
Katowice
Ravensbrück

++
KUJAWSKA
z d. RAJDA
MARIA

185/lusk

SPIS ZAWARTOŚCI TECZKI

185/WSK

KUJAWSKA Maria
z d. RAJDA

I. Materiały dokumentacyjne

I/1 – relacja właściwa ✓

I/2 – dokumenty (sensu stricto) dot. osoby relatora

I/3 – inne materiały dokumentacyjne dot. osoby relatora

II. Materiały uzupełniające relację

III. Inne materiały (zebrane przez „relatora”)

III/1 – dot. rodziny relatora

III/2 – dot. ogólnie okresu sprzed 1939 r.

III/3 – dot. ogólnie okresu okupacji (1939 – 1945)

III/4 – dot. ogólnie okresu po 1945 r.

III/5 – inne.

IV. Korespondencja

V. Wypisy ze źródeł [tytuł – nazwiskowe karty informacyjne] ✓

VI. Fotografie

J. 185/WSK

Kujawska Maria z d. Rajda (5. VII. 1893 - 23. V. 1948).

I/1. Relacja Marii Kujawskiej opracowana przez
Zofię Hajduk, przekazana do Archiwum Elżbiety
Zawackiej (bez daty wpływu).
Podróżna kopia maszynopisu oznaczona „rel 347/słodzi”
(1) k. 4, s. 5, (2) k. 5, s. 5. A-4.

IV Nazwiskowe karty informacyjne. - 2.

K u j a w s k a s Rajda, Maria Joanna Berta

Z okresu plebiscytu zachował się wspaniały dokument-
-alotka, w której czytamy m.in.: "W walce o Górny Śląsk odnio-
sło zwycięstwo serce polskiej kobiety, /.../ że Górny Śląsk
polskim pozostał - Waszą jest zasługą, polskie Kobiety i
Matki..."

Jedną z grona owych zasłużonych Polek jest dr medycyny
Maria Rajda-Rajewska, której imieniem nazwano w r. 1974 Zawo-
dowe Studium Medyczne w Opolu.

Urodziła się 5 lipca 1893 r. w Raciborzu jako córka mis-
tra szewskiego Wilhelma Rajdy i jego żony Berty s Jędryszków.
W Raciborzu ukończyła niemiecką szkołę podstawową i średnią
/matura w r. 1912/. Medycynę studiowała we Wrocławiu, Mona-
chium, Poznaniu i Krakowie, dyplom lekarski i doktorat nauk
medycznych uzyskała w r. 1920 w Uniwersytecie Warszawskim.
W czasie studiów należała wraz z Eilsem Gyranem i Maksymilianem
Wilimowskim do "Zet"-u i półlegalnego Związku Akademików Gór-
nośląskich we Wrocławiu. Za ten pracowała w roku 1918 szosogól-
nie burzliwy okres. Jako Polka, świadkiem rewolucji, nie
kryła się ze szczyt szpatrywaniami, co pociągało za sobą różno-
rodne przykazy.

W październiku 1920 r. rozpoczęła pracę zawodową na Gór-
nym Śląsku w Polskim Czerwonym Krzyżu, który kształcił wówczas
pielęgniarki w celu sanitarnego zabezpieczenia kolejnego
zbrojnego kryzysu ludu śląskiego. Prowadziła w okolicznych mie-
stach Śląska /Bytom, Katowice, Zabrze, Glinice/ kursy sanitar-
ne, a jednocześnie organizowała Związek Polskich Polek na
Górnym Śląsku. Głęboko tkwiła w plebiscytowych pracach organi-
zacyjnych, a później w pracach przygotowawczych do trzeciego
powstania. Po plebiscycie zorganizowała szpital polowy w Ros-

dzieniu-Ssopienicach. Tu zastał ją wybuch powstania, w którym uczestniczyła jako jedyna kobieta-lekarka dyplomowana, pracując kolejno w Małej Dąbrówce, później prowadziła pociąg sanitarny z frontu Grupy "Wschód" do Sosnowca, w drugiej połowie maja została lekarką, szpitala polowego w Toszku, a następnie w stopniu lekarska-perucznika w Głównym Szpitalu ^{Szpitalu} ~~szpitalu~~ Wojsk Powstańczych w Myszkowicach.

Po powstaniu, w sierpniu 1921 r., poślubiła kolegę-lekarska, b. powstańca wielkopolskiego, działacza plebiscytowego na Górnym Śląsku, dra Kasimierza Rajawskiego, który był szefem sanitarnym Grupy "Północ" w III powstaniu śląskim. Warto nadmienić, że wszystkie cztery córki tego małżeństwa lekarzy-społeczników /Aleksandra, Barbara, Janina i Maria/ poszły w ślady rodziców i zostały lekarskami.

po styczniu 1922 r. pracowała jeszcze w myszkowskim szpitalu, zorganizowała tu kurs PCK dla sanitariuszek powstańczych. Nie mogła wrócić do rodzinnego Raciborza, który został odcięty od Macierzy. Wyjątkowo wrażliwa na ludzki los zajmowała się biednymi i bezrobotnymi, odwiedzała ich, leczyła, zdobywała dla nich odzież i żywność, była czynnym członkiem na wszystkich szczeblach, po Komitecie Głównym włącznie, Komitetu Opieki nad Rodzinami Bezrobotnych na Śląsku. Bolała z powodu dziesiętkowania właśnie warstw najbiedniejszych przez gruźlicę. Sama zajęła 12 poradni przeci gruźliczych. Lata 1923-31 spędziła w Erzesinach Śląskich, dokąd przeprowadziła się z mężem. Udzielała się w pracach społecznych tamtejszych organizacji i pracowała w Rejonowej Przychodni PCK. Od roku 1932 prowadziła poradnię przeci gruźliczą przy PCK w Katowicach. Jeszcze w roku 1922 była współorganizatorem Okręgowego Komitetu PCK i Zarządu PCK w Katowicach, gdzie od sierpnia 1922 pełniła obowiązki

dyrektora biura i zastępcy przewodniczącego oraz delegata do Komitetu Głównego POK.

Jako gorąca patriotka należała przez okres dwudziestolecia międzywojennego do wybitnych działaczek Śląskich. Czuwała by polskie dzieci ucześnieły do polskich szkół, przyczyniła się do założenia Towarzystwa Polek w r. 1922 i pełniła w nim różne funkcje do przewodniczącej zarządu głównego Towarzystwa w r. 1939 włącznie. Była członkiem Towarzystwa Lekarzy Polaków na Śląsku /1932-39/, Związku Gospodarszego Lekarzy Polaków województwa śląskiego /1932-34/ i Śląskiej Izby Lekarskiej /1935-39/. Należała do współzałożycieli Instytutu Śląskiego w Katowicach /1934/; w II i III kadencji /1930-35/ reprezentowała kobiety śląskie w Sejmie Śląskim z ramienia NCHZP z okręgu Świętochłowice. Od r. 1935 była następną członką Śląskiej Rady Wojewódzkiej, a w grudniu 1936 r. została członkiem tej Rady na okres 3 lat. Oglądała artykuły polityczno-społeczne na łamach "Polski Zachodniej" i "Głosu Polek".

II

Tuż przed wybuchem wojny światowej wyjechała córki pod Kolaszki a sama wróciła na Śląsk, aby zorganizować ^{punkt} obozy dla ewakuowanych kobiet i dzieci. W drugiej połowie września znalazła się na terenie Rumunii, stamtąd przedostała się do Jugosławii, gdzie spotkała się z córkami Barbarą i Janiną. Początkowo w Crikvenicy a potem w Malinskiej na wyspie Krk była kierowniczką domu dla dzieci polskich "Home suisse pour les enfants polonais", zorganizowanego przez szwajcarskie Towarzystwo "Pro Polonia". Aresztowana wraz z córkami i wszystkimi mieszkającymi tego domu w styczniu 1944 r. dostała się poprzez więzienie w Klagenfurcie do obozu koncentracyjnego w Ravensbrück, gdzie z wielkim poświęceniem pełniła funkcję lekarza najpierw na bloku 10 dla dotkniętych gruźlicą i psychicznie

Mat. Chwanić.
Zn. Polak 2.
Fawst.

chorych, a ostatnio na bloku II. Dobra znajomość języka niemieckiego pomagała jej w walce o byt chorych. I jej samej nie ominęła ciężka choroba - dżar wysypkowy. Po wyzdrowieniu dała jeszcze raz dowód największej z możliwych w ravenbrückim plekle odwagi i pomysłowości; z narażeniem życia własnego i córki /Barbara była również sanitariuszką w rewirze/, uratowała cały blok II na początku 1945 roku podczas generalnej selekcji przed zagazowaniem. Dzięki swojej postawie uzyskała wśród współwięźniarek przydomek "Anioła z Ravensbrück".

W kwietniu 1945 r. zrezygnowała z oferty szwedzkiego Czerwonego Krzyża, który zabierał więźniarki do Szwecji na rekonescencję. Powróciła wraz z córkami na Śląsk i w maju osiadła w Pęczynie, gdzie zorganizowała i prowadziła Powiatowy Ośrodek Zdrowia. Ogólny podział budnił hart ducha Rajawskiej, która mimo nadwątłego obosca zdrowia z największym poświęceniem opiekowała się pacjentami, przemierzając po kilka i kilkanaście kilometrów do ich domów. Była bliska ludzice, łagodna i bezpośrednia. Chętnie nosiła śląski strój ludowy, żyła i ubierała się skromnie. Po śmierci męża /listopad 1945/ cały ciężar utrzymania domu i rodziny spoczywał na niej. Zmarła nagle i przedwcześnie w następstwie nabytej w obosca choroby układu krążenia, - 23 maja 1948 roku w Pęczynie. Odznaczona była Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Odznaką Honorową PCK III stopnia.

Ogólne upośledzenie ludności polskiej na Śląsku Opolskim pod pruskim panowaniem sprawiło, że bardzo nieliczne wyjątki rodzinnej młodzieży mogły podejść studia, zaś żadna z dziewcząt śląskich nie kształciła się w kierunku medycznym. Była więc Maria Rajawska pierwszą polską lekarką wyszłą z rodziny ludności Śląska i jedną z nielicznych w owym okresie

kobiet-lekarek polskich w ogóle. Zaliczyć ją należy do
twórców polskiego średniego szkolnictwa medycznego na Śląsku.

/Z.H./ - Zofia Hajduk

Literatura:

1. - "OPOLE" Nr 4, IV 1974, K. Brożek: "Amiód z
Rarousbrück", ss. 14 i 24,
2. - WTK "KATOLIK" (brak daty i nr) Andrzej Kłosek
w cyklu "Kobiety śląskie" - Maria Kujawska
3. - E. Hanke, "Trudy i oczekiwania", 1965
4. - "Trybuna Odrańska", M. Markusz, nr 2, 1974,
"Nie zagięcie paupierki o dr Kujawskiej".
5. - K. Brożek, "Polska Służba Medyczna w
powstaniach śląskich" i plebiscycie"
6. - Polski Słownik Biograficzny, tom XVI.

K u j a w s k a s R a j d ó w, Maria Joanna Berta

Z okresu plebiscytu zachował się wspaniały dokument-
-alotka, z której czytamy m.in.: "W walce o Górny Śląsk odni-
-ało zwycięstwo serce polskiej kobiety, /.../ że Górny Śląsk
polskim pozostał - naszą jest naszą, polskie Kobiety i
Matki..."

Jedną z grona cnych zasłużonych Polek jest dr medycyny
Maria Rajda-Rajawska, której imieniem nazwano w r. 1974 Zawo-
dowe Studium Medyczne w Opolu.

Urodziła się 5 lipca 1893 r. w Racibornu jako córka mis-
trza szewskiego Wilhelma Rajdy i jego żony Berty z Jędrzychów
w Racibornu ukończyła niemiecką szkołę podstawową i średnią
/atura w r. 1912/. Medycynę studiowała we Wrocławiu, Mon-
achium, Poznaniu i Krakowie, dyplom lekarski i doktorat nauk
medycznych uzyskała w r. 1920 w Uniwersytecie Warszawskim.
W czasie studiów należała wraz z Małgorzatą Cyranem i Aleksandrią
Wiliamską do "Zet"-u i półlegalnego Związku Akademików Gór-
nośląskich we Wrocławiu. Tu też pracowała w roku 1918 szczegól-
nie barziny okres. Jako Polka, zwolenniczka rewolucji, nie
kryła się ze swymi zapatrywaniami, co pociągało za sobą różno-
rodne saykany.

W październiku 1920 r. rozpoczęła pracę zawodową na Gór-
nym Śląsku w Polakim Czerwonym Krzyżu, który kształcił wówczas
pielęgniarki z celu sanitarnego zabezpieczenia kolejnego
zbrojnego krysu ludu śląskiego. Prowadziła w okolicznych miast-
tach Śląska /Bytom, Katowice, Zabrze, Gliwice/ kursy sanitar-
ne, a jednocześnie organizowała Związek Polskich Poleknych na
Górnym Śląsku. Głęboko tkwiła w plebiscytowych pracach organi-
zacyjnych, a później w pracach przygotowawczych do trzeciego
powstania. Po plebiscycie zorganizowała szpital polowy w Roz-

dzianiu-Szopienicach. Tu zastał ją wybuch powstania, w którym uczestniczyła jako jedyna kobieta-lekarka dyplomowana, pracując kolejno w Małej Dąbrówce, później prowadziła polięg sanitarny z frontu Grupy "wschód" do Sosnowca, w drugiej połowie maja została lekarką, szpitala polowego w Toszku, a następnie w stopniu lekarza-perucznika w Głównym ^{Szpitalu} ~~Szpitalu~~ Wojsk Powstańców w Myszkowicach.

Po powstaniu, w sierpniu 1921 r., poślubiła kolegę-lekara, b. powstańca wielkopolskiego, działacza plebiscytowego na Górnym Śląsku, dra Macielarnę Kujawskiego, który był szefem sanitarnym Grupy "Północ" w III powstania śląskim. Warto nadmienić, że wszystkie cztery córki tego małżeństwa lekarzy-społeczników /Aleksandra, Barbara, Janina i Maria/ poszły w ślady rodziców i zostały lekarkami.

Do stycznia 1922 r. pracowała jeszcze w myszkowskim szpitalu, zorganizowała tu kurs PCK dla sanitariuszek powstańców. Nie mogła wrócić do rodzinnego Macierzna, który został odcięty od Macierzy. Wyjątkowo wrażliwa na ludzki los zajmowała się biednymi i bezrobotnymi, odwiedzała ich, leczyła, zdobywała dla nich odzież i żywność, była czynnym członkiem na wszystkich szczeblach, po Komitecie Głównym włącznie, Komitetu Opieki nad Rodzinami Bezrobotnych na Śląsku. Bolała z powodu dziesiętkowania właśnie warstw najbardziej potrzebujących. Sama należała 12 poradni przeci gruźliczych. Lata 1923-31 spędziła w Brzezince Śląskiej, dokąd przeprowadziła się z mężem. Udziałała się w pracach społecznych tamtejszych organizacji i pracowała w Rejonowej Przychodni PCK. Od roku 1932 prowadziła poradnię przeci gruźliczą przy PCK w Katowicach. Jeszcze w roku 1922 była współorganizatorem Okręgowego Komitetu PCK i Zarządu PCK w Katowicach, gdzie od sierpnia 1922 pełniła obowiązki

dyrektora biura i zastępcy przewodniczącego oraz delegata do Komitetu Głównego POK.

Jako gorąca patriotka należała przez okres dwudziestolecia międzywojennego do wybitnych działaczek śląskich. Czuła by polskie dzieci uszczeszniały do polskich szkół, przyczyniła się do założenia Towarzystwa Polek w r. 1922 i pełniła w nim różne funkcje do przewodniczącej zarządu głównego Towarzystwa w r. 1939 włącznie. Była członkiem Towarzystwa Lekarzy Polaków na Śląsku /1932-39/, Związku Gospodarczego Lekarzy Polaków województwa śląskiego /1926-34/ i Śląskiej Izby Lekarskiej /1935-39/. Należała do współzałożycieli Instytutu Śląskiego w Katowicach /1934/, w II i III kadencji /1930-35/ reprezentowała kobiety śląskie w Sejmie Śląskim z ramienia NCHRP z okręgu Świętochłowia. Od r. 1935 była zastępcą członka Śląskiej Rady Wojewódzkiej, a w grudniu 1936 r. została członkiem tej Rady na okres 3 lat. Ogłaszała artykuły polityczno-społeczne na łamach "Polski Zachodniej" i "Głosu Polek".

II

Tuż przed wybuchem wojny światowej wyszła córki pod Kolumbi i sama wróciła na Śląsk, aby organizować ^{punkty} obozy dla ewakuowanych kobiet i dzieci. W drugiej połowie urzędnia znalazła się na terenie Rumunii, stamtąd przedostała się do Jugosławii, gdzie spotkała się z córkami Barbarą i Janią. Pocztykowo w Grikvenicy a potem w Hallińskiej na wysepie Krk była kierowniczką domu dla dzieci polskich "Home suisse pour les enfants polonais", zorganizowanego przez szwajcarskie Towarzystwo "Pro Polonia". Aresztowana wraz z córkami i wszystkimi mieszkańcami tego domu w styczniu 1944 r. dostała się poprzez więzienie w Klagenfurcie do obozu koncentracyjnego w Ravensbrück, gdzie z wielkim poświęceniem pełniła funkcję lekarza najpierw na bloku 10 dla dotkniętych gruźlicą i psychicznie

Mar. Chrusc.
Zn. Polak 2.
Pawł.

chorych, a ostatnio na bloku 11. Dobra znajomość języka niemieckiego pomagała jej w walce o byt chorych. I jej samej nie ominęła ciężka choroba - dur wysypkowy. Po wyzdrowieniu dała jeszcze raz dowód największej z możliwych w ravenbrückim piekle odwagi i poświęcenia: z narażeniem życia własnego i córki /Barbara była również sanitariuszką w rewirze/, uratowała cały blok 11 na początku 1945 roku podczas generalnej selekcji przed zagazowaniem. Dzięki swojej postawie uzyskała wśród współwięźniarek przydomek "Anioła z Ravensbrück".

W kwietniu 1945 r. zrezygnowała z oferty szwedzkiego Czerwonego Krzyża, który zabierał więźniarki do Szwecji na rekonescencję. Powróciła wraz z córkami na Śląsk i w maju osiadła w Pęczynie, gdzie zorganizowała i prowadziła Powiatowy Ośrodek Zdrowia. Ogólny poziom budził hart ducha Kujawskiej, która mimo nadwyrężonego obciążenia zdrowia z największym poświęceniem opiekowała się pacjentami, przemierzając po kilka i kilkanaście kilometrów do ich domów. Była bliska ludzicom, łagodna i bezpośrednia. Chętnie nosiła śląski strój ludowy, była i ubierała się skromnie. Po śmierci męża /listopad 1945/ cały ciężar utrzymania domu i rodziny spoczywał na niej. Zmarła nagle i przedwczesnie w następstwie nabytej w okresie choroby układu krążenia, - 23 maja 1948 roku w Pęczynie. Odznaczona była Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Odznaką Honorową POK III stopnia.

Ogólne upośledzenie ludności polskiej na Śląsku Opolskim pod pruskim panowaniem sprawiło, że bardzo nieliczne wyjątki rodzinnej młodzieży mogły podejmować studia, zaś żadna z dziewcząt śląskich nie kształciła się w kierunku medycyny. Była więc Maria Kujawska pierwszą polską lekarką wyszłą z rodziny ludności Śląska i jedną z nielicznych w owym okresie

kobiet-lekarek polskich w ogóle. Zaliczył ją należy do
twórców polskiego średniego szkolnictwa medycznego na Śląsku.

/Z.H./ - Zofia Hajduk

Literatura:

1. - "OPOLE" Nr 4, IV 1974, K. Brożek: "Amiód z Rarousbrück", ss. 14 i 24,
2. - WTK "KATOLIK" (brak daty i nr) Andrzej Kłosek w cyklu "Kobiety śląskie" - Maria Kujawska
3. - E. Hanke, "Trudy i oczekiwania", 1965
4. - "Trybuna Odrańska", M. Markusz, nr 2, 1974, "Nie zagięnie pamięci o dr Kujawskiej".
5. - K. Brożek "Polska Służba Medyczna w powstaniach śląskich" i plebiscycie"
6. - Polski Słownik Biograficzny, tom XVI.

nel 347

Katowice
Jugosławia

++ Rynawska Maria dr

23 48

ur. 5 VII 1893 r. w Raciborzu
stud. med. w Wrocławiu ...

postawiona SI

dr. med. SI, jedna z zaliczeń ukończonej TS Polak

postawiona na Sejmie SI 1930-33

postawiona SI

wyjechała z Polski IX 39

była w mieście Ravensbrück 2.2 na ciele

W maju 1945 zamieszkała w Prusku

12 SI w mieście Ravensbrück - nel, foto
46-49

nel 347

Katowice
Jugosławia

++ Rynawska Maria dr

postawiona SI

1939 przenieść w Niemczech 1939 do Jugosławii

prebywała wraz z M Tomerak 8 VII w Dublinie na
ewakuacji IX

XI 1940

ARCHIWUM
Elżbiety Zawackiej
poz. 347 / 11/1945
data wpływu _____

Tos Paletki wie praw Zar. 95
Pap Spół (antobom?)

Kujawska Maria ^{Jugosławia}
Katowice 15

KUJAWSKA MARIA

